

KIS-723 – Gl. universalité, précipitation, ressac

UNIVERSALITE

(LM, GE – 03-12 05 01)

[LM] Er pennad gant Malika MOKEDDEM emañ o treiñ, emañ ar ger Gl. *universalité* :

“Ma confrontation avec l'Autre, sur l'autre rive, m'a révélée à moi-même, à la fois semblable et différente. Elle m'a fait découvrir la profondeur de mon altérité : une universalité dont le premier germe avait été déposé en moi, dès l'enfance par une langue traversière¹.”

Pehini eus an daou dermen Br. *hollveziadelezh*, *hollveziadegezh* lakaat da gevatal dezhañ ?

[GE] Kompren a ran da entremar dirak Gl. *universalité*. Dre wall Voltaire pe Rousseau n'eo ket, da heul ar Skolastik ne lavaran ket. An tech a ren abaoe kantvedoù da solwesaat an doareoù, d'ober ouzh kealioù goubarel evel pa vijent louerioù ; unan eus kondonioù an diruzadur-se e voe an Dispac'h gall gant kehelerezh an doueez *Raison* : ar solwesaat a yae betek an tudennañ ; ur c'hondon all omp bet test anezhañ gant “lavar koad” dispac'herion an 20^t kantved. Bezant eo avat an tech en holl yezhoù arnevez, brezhoneg en o zouez. Ne c'haller ket prederiañ hep termenoù hollek : dav avat derc'hel bezant en hon spered ez eus anezho termenoù goubarel. Stadañ a reer un ersav yac'h o c'hoarvezout ouzh an tech-se : diaes eo hiziv arverañ termenoù evel *liberté*, *universalité* hep sachañ diskred war hon onestiz pe hon skiant varn : pe e klaskomp tremen al lostoù leue-se dre c'henou hon emzivizerion, pe nay a-walc'h omp evit krediñ enno. Evel just, brezhonegerion arnevez ac'hanomp o tiskas an teodyezhoù hag “o gerioù louerele nemetken — *le breton langue concrète* !” —, hon eus splujet

¹ Malika MOKEDDEM, “La mer, l'autre désert”, *Méditerranées, Anthologie présentée par Michel Le Bris et Jean-Claude Izzo*, Libro, 1998, p. 20. Sl. ivez KIS-717, La-14, pp. 161 hh. & KIS-724, La-14, pp. 205, 207.

gant misi e poull neuñviñ ar gerioù bras solwesaus : ar *rezid*, an *dispac'h*, an *daelerezh*, an *hollveziadelezh*, an *istor* ha krouet reoù nevez zoken : an *emsav*, an *nit*. An hevelep tra moarvat gant Malika MOKEDDEM ; pishoc'h gant hevelep termenoù e ve ur skrivagner gwriennet e hengoun ar sevenadur gallek. Arveradus int er brederouriezh ma rank an aozer gwiriañ dilested pep mennoz ha pep termen. El lennegezh avat e wiskont buan un neuz ideologek nemet en o c'hemerfed dre wenvrazh. Kement-se evit lakaat war wel an diaes eo treiñ gerioù evel Gl. *universalité*. Mar komz Malika eus ur perzh he deus gounezet, hep mar ez eo *hollveziadegezh* an termen a zere. Mar gra eus an *universalité* ur solwez ennañ e unan ma tosta dezhañ mab den evel a-ziavaez, ez eo *hollveziadelezh* ar ger mat.

PRECIPITATION

(MME, GE, YBAN – 14-18 05 01)

[MME] Petra a rafec'h eus Gl. *précipitation* en div arroudenn-mañ :

“*La sursaturation de la saumure des lacs salés d’Afrique de l’Est aboutit par précipitations, à la croissance de très beaux cristaux de carbonate de sodium..*”

“*Quelques sédiments proviennent de précipitations ou floculations d’origine chimique (silex).*”

[GE] An anadenn gimiek a reer anezhi Gl. *précipitation*, Al. *Fällung*, *Niederschlagung* a c'hoarvez en un dileizhenn dindan wered un dazgwezher a ra d'ur c'hediad andileizh diwanañ ha gouelediñ [*se produit dans une solution sous l'action d'un réactif provoquant la formation d'un composé insoluble qui tombe au fond*].

Ne c'haller ket dec'heriañ dre un termen hepken an holl gealioù a ya d'ober despizadur an anadenn. Gl. *précipiter* "lakaat d'ober lamm penn" (ster kentañ < La. *praeceps* "lamm penn"), Al. *fällen* "lakaat da gouezhañ" a verk argerzhioù damheñvel ouzh an hini a glever gant Br. *gouelediñ*. Ar verb-mañ zo ledanoc'h e erdal eget an hini roet da Gl. *précipiter* er Gimiezh, pa dalvez "mont d'ar goueled" a-zivout korfoù ne vern pe orin a ve dezho : lec'hid, gouelezenn... ha n'eo ket hepken ar c'horfoù andileizh o tiwanañ dindan wered un dazgwezher. Gant Br. *gouelediñ* e c'haller ober pa na glasker ket resizañ gwikefre orin an danvezennoù andileizh — an termen, arveret e kentelioù SADED, a 'm eus adkemeret e KIS-397, La-09, p. 381 : “Gl. *immunoprécipitation*, Br. *hangaeouelediñ*” (da reizhañ en eil linenn : “ur

gemplezh andileizh”). Koulskoude, e degouezhioù 'zo e vern spizañ natur ar wikefre orin ha deuet mat e vo un termen resisoc'h.

Da zaveñ a ran da SADED Bon-4/2 m'emañ displeget modoù strewidigezh ur c'horf e-barzh unan all hervez o stadoù fizikel ketep¹. Pa vez bihan ha distag molekul an danvezenn en arc'hoal e komzer eus Br. *dileizhenn* ; pa vez bras pe strollet ar molekul e reer anv a Br. *arlugenn* (Gl. *suspension*, sl. Da-64, p. 17). Ar Gl. *précipitation* a c'hoarvez pa vez an euflenoù o tiskregiñ diouzh al liñvenn m'emaint en arlug hag o kouezhañ d'ar goueled. Ne welan verb gwelloc'h eget Br. *dislugañ* evit aroueziñ an anadenn.

[YBAN] Br. *lug-* a gaver ivez er Fizik gant *lugañ* (Gl. *absorption*) "leiadur read ar skinoù pe ar sten pa dreuzont an danvez" hag, ent dibarek, un arc'hoalenn (*dileizhenn* pe *arlugenn*). Diaes e ve intent : “Un arlugenn o tislugañ dre lugañ skinoù...”

[GE, YBAN – dre bellgomz] Dav eo mont d'ur stirann all o piaouañ un danvez erdal war an tri c'heal ¹|"mont andileizh (pe sonnel)" ²|"a rannigoù", ³|"kouezhañ". GE en doa soñjet da gentañ e hBr. *θ* eus ur verb o talvout "teurel, stlepel", Kb. *odi* "erc'hiñ" (DGVB 279). Met engwezhiet eo Br. *-od-* endeo en un niver a zevedadoù er C'hramadeg (*od*, *emod*, *gwezhod*, *danod*, h.a.), er Vevoniezh (*derodiñ*, h.a.) hep menegiñ bostad an deveradoù diwar Br. *-dod-*.

Perak na dreiñ ouzh Br. *erc'h* ? Harp a c'hallfed kemer war an anadenn fizikel ez eo furmidigezh an erc'h. GE a sellfe kentoc'h ouzh ar gerdarzh : “ (< Clt. **argo-* < IE. **pargo-*) o 'r gwr. **sp(h)er(e)-g-* ‘gwasgaru’, fel yn y Llad. *spargo#*” (GPC 1195) [> Br. **sparc'h* > *sparf* (GMB 639)] : dec'heriet ez emgavfe enta ar c'healioù ² ha ³. Kinnig a rafemp Br. *dierc'hiñ*, ar rakger *di-* oc'h

¹ “Pa vez un danvezenn A strewet a rannigoù dre ec'honenn un danvezenn B, e lavarer emañ A en *arc'hoal* ha B en *arc'hronn*. Pa vez bihan ha distag he molekul e reer eus an arc'hoalenn un *dileizhenn* — an holen war zileizh en dour da skouer. Pa vez bras molekul ar c'horf en arc'hoal — korfoù uhel o zolz mol evel an albumin pe strollet o molekul e mikell evel an argant er c'hollargol, — ez eo an arc'hoalenn un *arlugenn*. Hervez stadoù fizikel an arc'hronnenn hag an arc'hoalenn e tiforc'her meur a reizhiad arc'hoal :

aezhenn e liñvenn : eonenoù	liñvenn e liñvenn : livrizhennoù
liñvenn en aezhenn : latarennoù	liñvenn e sonnenn : gelioù
aezhenn e sonnenn : aezhenn e metaloù	sonnenn e liñvenn : solioù
sonnenn en aezhenn : mopedenoù	sonnenn e sonnenn : kendeuzadoù 'zo”

(hervez *Kentelioù Bevoniezh* SADED, 1964, Bon-4/2).

ensammañ tri arc'hwel : a) "kreñvaat", evel e *diregiñ*, gant un arliv "mont da" en lak nes da *de-* [eno emañ orin ar mesk etre *diredek* ha *deredek*, etre *dibarzh* ha *debarzh* (sl. KIS-386, La-09, p. 318, 5b)] ; b) "lemel" ; c) arc'hwel diforc'hekaat — merkomp ouzhpenn ez eo [diErx''] kevaraezus d'an divellekaat.

En div frazenn meneget gant MME e trofemp enta Gl. *précipitation* dre Br. *dierc'hiñ, dierc'had(uri)où* :

“Diouzh an hili dreistpeurvec'h e lennoù sall Reter Afrika e tinod, dre zierc'hiñ, strinkennoù karbonat natriom kaer meurbet.”

“Gouelezennoù zo anezho dierc'hadoù pe malzennadoù a orin kimiiek (kailhastr).”

Notomp ez eo nes dre o ster *erc'h* ha *malzenn* er yezh voutin, nested a adkavfed er Gimiezh etre *dierc'hiñ* ha *malzennañ*, hemañ o vezañ ur mod eus hennezh.

RESSAC

(AAB – 29 05 01)

“**rekas** m. rессac. GERIadurig Ernault. **rekas** (Ouessant, L.) (m.)” (GIBR., p. 2708).

Ar ger n'eo ket keltiek e zevevadur dre benn ar gensonenn anvouezh etre div vogalenn. N'eo ket ivez un amloañ eus Gl. *ressac*. Soñjal kentoc'h en un amprestadenn diwar ar c'hrenn'halleg. Setu pezh a lenner e Frédéric GODEFROY, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IX^e au XV^e siècle*, Paris, 1889, VI, p. 658 :

“**RECHACIER**, *rechassier, rechasser, rechachier, rekachier, rekacier, recacier, recachier, requachier*, v.a. "repousser ; ramener ; revendiquer, réclamer ; terme de fabrication des monnaies, recueillir l'argent monnayé pour le fondre ou séparer le métal fin de l'alliage".”

Hini eus ar pevar c'hemeradur ne ra dave d'ar gwag ha koulskoude, dre ziv reveziadenn meneget a-geñver gant ar c'hemeradur kentañ, e weler ervat al leterc'had e brezhoneg :

“Li roys Loeys ala contre les Engles a si grant forche de gent, que il prist le chastiel de Belesme, et en recacha le roi Henri en Engleterre. (*Chron. attrib. à Baudoin d'Avesne*, Rec. des H. de Fr., XXI, 162.)”

“Il est licite a chaque prince, mesmement en sa juste querelle, de se defendre, et rechasser force par force. (24 août 1415, *Lett. de Charles VI à Henri III, roi d'Angl.*, ap. Juv. des Urs., *Hist. de Charles VI*, an 1415, Michaud.)”

"Kas kuit un nerzh dre un nerzh all, dizarbenn ur wagenn dre ur wagenn all." An un keal eo hag anat e hañval bezañ levezon ar c'hrenn'halleg war ar brezhoneg pa ouzer 1) eo kar Br. *kas*¹ ha Gl. *chasse*, 2) ster *kas* dedalvet d'an dour.

Ken ma kinnigan mirout Br. *rekas* evel termen kalvezel da aroueziñ resis an anadenn a zo anezhi "stokadenn a ra ur wagenn o tistreiñ, goude bezañ kejet ouzh ur skoilh, ouzh ar wagenn da heul".

Kement-se ne stank ket an hent ouzh Br. *astarzh*, *dastarzh* gant ma vint arveret akuit (rak *tarzh* (*mor*) hon eus c'hoazh ha trap ar c'hlañvdiour n'emañ ket pell !) gant ar skrivagnerion. Ar re-mañ eo a-benn ar fin, muioc'h eget ar yezhourion hag ar c'heriadurourion, a ziorre ur yezh betek live ur gwir lavar, puilh hag arlivek. Dezho e vo neuze da zibab, hervez an degouezh, etre *astarzh*, *dastarzh*, *rekas*.

Evezhiadenn : petore keñver gant BrW. *regas* (VALL., p. 114) ha 2.**regas** (GIBR., p. 2700) ? Ar verb, er ster "kas kuit, skarzhañ", n'en deus ket Roparz HEMON degemeret e NDBF. Dre ma wele ennañ ur stumm all eus *rekas* ?

E gin en deus lakaet e NDBF. d'ar verb *regas* ar c'hemeradur "an treiñ kentañ roet d'an douar", kemeradur na weler ket e GIBR. Moarvat dre ma wele ennañ ur ger all (na c'halle ket dont eus *re-* + *kas*), a ve marteze ur galleg a 'r ploue bev c'hoazh e kornioù 'zo eus Frañs e derou ar c'hantved tremenet, aet e brezhoneg gant ar c'hemmadur k Ø g er wech-mañ : “**RECAS**, s.m. Dans l'Aube, le second labour donné à la jachère, après la cassaille” (Marcel LACHIVER, *Dictionnaire du monde rural*, Paris, 1997, p. 1428).

¹ “CACC, « deboutter », C ; chasser, expulser, NI 332, envoyer NI 138, N 27, conduire, mener, N 1046 ; *cac* délivrer, faire sortir de, NI 412 ; *cacs* NI 59, *cacz* B 646, *quacs* NI 42, *quacc*, C ; part. *cacet* C, NI 458, *caczet* B 327, 477 ; *mar caczce*, B 326*, *quaczet* 326 ; *ho quacet* on les envoyait NI 181 ; prêt. *caccas* NI 267, pass. *eff... a caczat* B 325 ; fut. *caczo* B 350, imp. *quecsomp*, N 1381. Auj. *kas*, envoyer, v. fr. *chacier* ; du b. lat. **captiare*” (DEBM 239). Sl. ivez KIS-174, La-07, p. 53.